

Н.В. Остапенко (Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна)

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті обґрунтовано наукові основи формування інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва. Визначено основні складові й елементи даного механізму, розглянуто схему його функціонування.

Ключові слова: підтримка, мале підприємництво, інституціональна підтримка, економічна підтримка, інституціонально-економічний механізм.

Табл. 1. Рис. 2. Літ. 24.

Н.В. Остапенко (Таврический национальный университет
им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина)

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье обоснованы научные основы формирования институционально-экономического механизма поддержки малого предпринимательства. Определены основные составляющие и элементы данного механизма, рассмотрена схема его функционирования и деятельности.

Ключевые слова: поддержка, малое предпринимательство, институциональная поддержка, экономическая поддержка, институционально-экономический механизм.

N.V. Ostapenko (Tavria National University of
V.I. Vernadskyi, Simferopol, Ukraine)

ESSENCE AND STRUCTURE OF INSTITUTIONAL & ECONOMIC MECHANISM FOR SUPPORT OF SMALL BUSINESS

The article provides the scientific fundamentals for formation of the institutional & economic mechanism in supporting small business. Major components and elements of the given mechanism are defined, the scheme of its functioning is considered.

Keywords: support; small business; institutional support; economic support; institutional & economic mechanism.

Постановка проблеми. У сучасних умовах сектор малого підприємництва стикається з багатьма проблемами, які створюють відчутні перешкоди для його ефективного функціонування і розвитку. На перший план серед проблем розвитку малого підприємництва виходять проблеми із залученням позикових коштів, брак яких може значно знизити результативність діяльності підприємців, що призведе до погіршення загального соціально-економічного розвитку країни. Зважаючи на це, актуальними є питання ефективної підтримки та сприяння розвитку малому підприємництву. Ключове місце в цьому процесі, окрім самої підтримки, відводиться існуючим формальним і неформальним інституціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення сутності інституціональної та інституціонально-економічної підтримки малого підприємництва займається значне коло вітчизняних вчених: Л.В. Андрейков (про-

водить аналіз формальних інститутів підтримки підприємництва) [2]; Ю.І. Бистрякова (виявляє інститути підтримки використання екологічних ресурсів) [4]; А.І. Бутенко (аналізує вплив інституційного середовища на розвиток малого підприємництва) [5]; Ю.В. Валієва (виводить інституціональні детермінанти розвитку регіонів Росії, а також аналізує вплив інституціональних умов на розвиток підприємництва регіонів) [6]; М.В. Заплатинський (виявляє та аналізує інституційну підтримку малого підприємництва) [8]; Л.І. Мерінової (праця якої присвячена дослідженню регулювання підприємництва, а також дослідженню економіко-інституціональної компоненти механізму регулювання) [12]; Д.А. Міщенко [13] та В.В. Погожев [15] (розглядають економіко-інституціональну підтримку підприємств аграрної сфери); Ю.В. Райти (праця якого присвячена дослідженню інституціонального середовища малого бізнесу) [16].

Невирішені частини проблеми. Хоча українськими вченими приділялася значна увага питанням інституціональної та інституціонально-економічної підтримки малого підприємництва, однак проблеми впливу та покращення формальних правил та неформальних норм діяльності у сфері підтримки підприємництва, а також механізму їх реалізації висвітлені недостатньо.

Метою дослідження є обґрунтування впливу існуючих інститутів на процес підтримки малого підприємництва та поглиблення теоретичних підходів до визначення сутності інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва. Для реалізації даної мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати сутність понять «інституціональна підтримка підприємництва» та «економічна підтримка підприємництва»;
- проаналізувати підходи до виявлення компонентів інституціонально-економічного механізму різних авторів;
- визначити характер впливу інституціонального механізму на підтримку підприємництва;
- визначити й розкрити сутність інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва, обґрунтувати його дієвість.

Основні результати дослідження. У зарубіжній літературі інституціональна підтримка підприємництва трактується, в основному, з точки зору двох підходів. Перший з них передбачає визначення інституціональної підтримки підприємництва як підтримки з боку різних організацій. При цьому під інституціями розуміються управлінські організації, які створюються з метою сприяння розвитку малого підприємництва [20; 24]. Ототожнення інститутів з організаціями пояснюється семантичним значенням англomовного терміна *institution* (англ. – організація, установа), внаслідок чого термін *institutional*, який використовується в даному понятті, має кілька значень і може трактуватися як «пов'язаний з діяльністю організацій», а також як «інституціональний». Тому поняття "institutional support" має двояке трактування. Трактування інституціональної підтримки як організаційної також можна пояснити поглядами традиційного інституціоналізму, в понятійному апараті якого інститути ототожнювалися з організаціями.

З точки зору другого підходу поняття «інституціональна підтримка» – це «дебюрократизація в максимально можливій мірі системи підтримки, а також включає послуги комерційного розвитку, такі як навчання підприємництва, поліпшення інформації про ринок і доступу до неї, допомогу у створенні заявок на кредит та надання порад щодо контактів з фінансуванням» [21; 23].

Необхідно зазначити, що вітчизняні автори дають інше трактування інституціональної підтримки на основі понятійного апарату нової інституціональної теорії. Так, М.В. Заплатінській, досліджуючи інституціональну підтримку, пропонує таке визначення: «діяльність державних і самоврядних інституцій в напрямку формування сприятливого інституціонального середовища функціонування малого підприємництва» [8]. У зв'язку з цим виникає необхідність провести порівняльний аналіз підходів зарубіжних і вітчизняних вчених до сутності поняття «інституціональне середовище». Результати аналізу представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Підходи до визначення інституційного середовища, авторське групування

Автор	Визначення поняття «інституціональне середовище»
Л. Девіс і Д. Норт [19]	Сукупність основних політичних, соціальних і юридичних правил, яка утворює основу для виробництва, обміну і розподілу.
П. Кляйн [22]	Рамки, в яких діє людина
С.А. Кузнецова [9]	Комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси та мають національне коріння, традиції, політичні й культурні особливості.
Ю.В. Райта [16]	Сукупність формальних і неформальних інститутів, які забезпечують сприятливі умови для суб'єктів підприємництва через накладення обмежень і надання додаткових можливостей, мінімізуючи транзакційні витрати.
М.В. Заплатінській [8]	Утворює сукупність лептимних суспільних інститутів. Функцією є створення умов для оптимального розвитку підприємництва країни
О.В. Валєва [6]	Формальні і неформальні норми, що стимулюють діяльність економічних агентів.
С.Г. Дрига [7]	Наявність формальних і неформальних установ управління та встановлених обмежень у суспільстві, враховуючи які малий бізнес має можливість інвестувати кошти у власний розвиток і суспільні блага.

Як видно з табл. 1, автори по-різному визначають інституціональне середовище. Також розходяться думки авторів щодо включення в інституціональне середовище організацій, що підтверджує вищевикладене дослідження дефініції інституціональної підтримки малого підприємництва.

Узагальнивши дослідження інституціонального середовища, можна підсумувати, що це сукупність формальних і неформальних інститутів, які через накладення певних обмежень покликані стимулювати діяльність підприємців шляхом мінімізації їхніх транзакційних витрат. Слід зазначити, що інституціональна підтримка підприємництва ґрунтується не просто на сукупності формальних і неформальних інститутів, а на діях державних та інших органів в напрямку зміни цих інститутів в інтересах малого бізнесу.

Таким чином, можна визначити інституціональну підтримку підприємництва як стимулювання державою та іншими суб'єктами створення найбільш ефективних формальних і неформальних інститутів, які сприяють розвитку підприємництва за допомогою мінімізації транзакційних витрат.

Розглядаючи методичні підходи до трактування сутності й структури інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва, можна констатувати, що інституціонально-економічна підтримка підприємництва трактується дослідниками досить суб'єктивно.

Так, В.В. Погожев розглядаючи інституціонально-економічну підтримку, визначає її як економічні відносини, що складаються між державою та суб'єктами підприємницької діяльності з приводу використання формальних і неформальних інститутів, що сприяють організації виробництва з найменшими для виробників трансакційними витратами [15].

Л.І. Мерінова виділяє такі компоненти інституціонально-економічного регулювання малого підприємництва: державне регулювання та підтримка малого підприємництва; інституціонально-методичний інструментарій; формування підприємницького середовища на регіональному та мікрорівні; соціальне середовище [12]. А.Н. Чернишова визначає такі складові інституціонально-економічного механізму: інституціонально-правова; інформаційна; методична; інституціонально-організаційна [18]. До необхідних елементів структури економіко-інституціонального механізму Д.А. Міщенко відносить: інституціонально-правову основу; багатосуб'єктність інституціональної структури; інституціоналізацію; інфраструктуру [13].

О.В. Валієва, визначаючи інституціональні детермінанти розвитку, поділяє їх на зовнішні і внутрішні. До зовнішніх макроумов, що формують інститути, автор відносить: законодавчі та нормативні акти, контрактне право, режим прав власності, соціокультурні норми, інституціональну довіру. До внутрішніх умов мікрорівня – параметри ринкових трансакцій, наявність альтернативних організаційних структур (формальних і неформальних), розвинену бізнес-інфраструктуру, внутрішні ринки, інтегровані структури, міжособистісну довіру [6].

Враховуючи вищесказане, можна виділити загальні елементи, які є у складі інституціонально-економічного механізму практично у всіх дослідженнях: інституціонально-правова основа та розробка єдиної методичної бази. Проте ці елементи притаманні переважно інституціональній складовій механізму підтримки.

Інституціональний механізм являє собою сукупність органів і організацій, законодавчих і нормативних актів, методів управління та регулювання економіки, що використовуються державою [11]. С.В. Істомін виділяє інституціональний механізм як особливу структурну складову господарського механізму, що забезпечує створення норм і правил, взаємодію різних господарюючих суб'єктів і агентів з метою реалізації їх економічних можливостей і стабілізації господарського середовища. Ці механізми приводять в дію формальні і неформальні інститути, структурують взаємовідносини господарюючих суб'єктів і агентів [10].

Економічна підтримка малого підприємництва реалізується через методи та інструменти економічного впливу на процес розвитку малого підприємництва. С.Г. Дрига виділяє такі найбільш впливові компоненти економічного механізму підтримки малого підприємництва: фінансово-кредитне забезпечення малого бізнесу, пільги в оподаткуванні, інтеграційні зв'язки малих і великих фірм [7].

Використовуючи системний підхід, доцільно розглянути сутність і структуру інституціонально-економічного механізму з позиції включення інституціональної і економічної підтримки малого підприємництва в єдиний механізм. Узагальнено поняття механізму можна визначити так: сукупність певних елементів (форм, методів, важелів), за допомогою яких здійснюється вплив на діяльність предмета з метою досягнення необхідних результатів.

Спираючись на проведений аналіз існуючої теоретичної бази та узагальнення понятійного апарату, доцільно розглядати інституціонально-економічний механізм підтримки малого бізнесу як сукупність економічних методів та інструментів впливу на діяльність малого підприємництва, а також методів та інструментів інституціонального управління, які сприяють органічному розвитку малого підприємництва та спрямовані на задоволення правових, економічних і соціальних потреб підприємців (рис. 1).

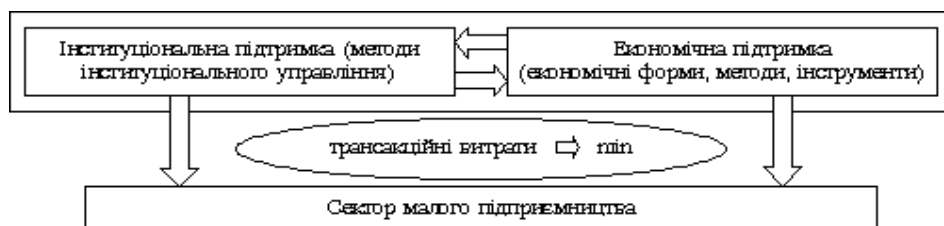

Рис. 1. Інституціонально-економічний механізм підтримки малого підприємництва, авторська розробка

Економічні методи державного регулювання ринкової економіки передбачають формування державою матеріальних і фінансових стимулів для ефективної підприємницької діяльності шляхом впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, що визначають поведінку останніх [17].

Реалізація діяльності інституціонального механізму повинна здійснюватися за допомогою методів інституціонального управління, здатних змінити існуючі формальні і неформальні інститути. Інституціональне управління — цілеспрямований вплив на обмеження і норми діяльності учасників організаційної системи, відносин, ціннісних орієнтирів та ідеалів [3; 14].

Причому інституціональна й економічна підтримка мають бути включені в єдиний механізм, що здійснює підтримку малого підприємництва, оскільки, згідно зі ст. 12 проекту закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», державна підтримка передбачає формування програм, в яких визначається механізм цієї підтримки [1].

Найбільше впливають на підтримку підприємства ті інститути, що регулюють розподіл і права володіння підтримкою серед певних категорій підприємців. Саме від функціонування даного виду інститутів безпосередньо залежить результативність заходів підтримки підприємства. Також важливим компонентом інституціонально-економічного механізму підтримки є механізми примусу дотримання правил. Причому діючі механізми впливають також на вибір економічних методів та інструментів з підтримки підприємства. А зміна діючих методів та інструментів підтримки впливає, у свою чергу, на існуюче інституційне середовище. Суб'єкти малого підприємства, з іншого

боку, теж можуть вплинути на зміну існуючих інститутів і форм підтримки за допомогою лобіювання своїх інтересів у політичних колах. Тому всі компоненти даного механізму є взаємопов'язаними та взаємозалежними.

У процесі підтримки суб'єктів малого підприємництва між учасниками виникають певні трансакційні витрати (як явні, так і тіньові) – на пошук інформації, підготовку документів, оцінку суб'єктів, хабарі тощо. Саме тому метою діяльності такого механізму є зниження трансакційних витрат за допомогою використання комбінацій різних його елементів.

Однак простота зміни компонентів даного механізму не є однорідною. Як відзначає С.Г. Дрига, «процес формування та становлення такого важливого інституту, як звичаї, традиції і культура економічної поведінки, що впливає на розвиток підприємництва, об'єктивно буде відбуватися повільніше, ніж становлення інших інститутів, оскільки зачіпає глибинні підвалини менталітету народу» [7]. Найбільш легко піддаються змінам існуючі методи та інструменти підтримки, які, у свою чергу, базуються на встановлених «правил гри» у цій сфері (рис. 2).

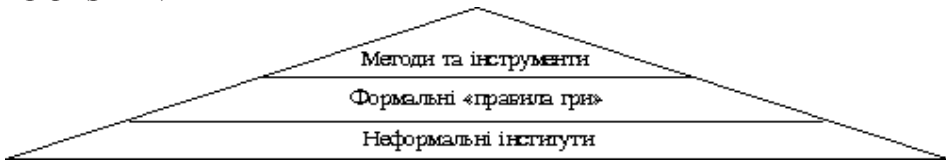

Рис 2. Ієрархія стійкості компонентів інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва, авторська розробка

Причому в контексті даного дослідження слід зазначити, що саме існуючі неформальні інститути визначають ефективність формальних правил гри у сфері підтримки підприємництва. Якщо формальні інститути будуть суперечити існуючим неформальним нормам, то в процесі підтримки виникатимуть додаткові витрати, спрямовані на вдосконалення механізмів примусу дотримання правил.

Отже, характерні особливості інституціонально-економічного механізму підтримки малого підприємництва такі:

- є частиною економічної системи країни і базується на «правилах гри», що склалися в ній;
- базується на використанні інституціональних та економічних методів управління;
- вимагає постійного пошуку нових методів та інструментів підтримки, а також зміни їх комбінацій з метою забезпечення найбільш ефективного розвитку малого підприємництва;
- ґрунтується на механізмах примусу до правил;
- взаємодіє з процесом розвитку малого підприємництва.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі **висновки**:

1. Інституціональна підтримка являє собою вплив на формальні і неформальні інститути, що забезпечують сприятливий клімат для розвитку підприємництва за допомогою мінімізації трансакційних витрат, що виникають в процесі їх діяльності. На процес підтримки малого підприємництва впливають як

формальні, так і неформальні інститути (у вигляді звичаїв, традицій, менталітету).

2. Інституціонально-економічний механізм підтримки являє собою сукупність економічних методів та інструментів впливу на діяльність малого підприємництва, а також методів та інструментів інституціонального управління, які сприяють органічному розвитку малого підприємництва як на мікро-, так і на макрорівні та спрямовані на задоволення правових, економічних і соціальних потреб підприємців.

3. Інституціональний механізм визначає загальні «правила гри» і структуру поведінку агентів в процесі підтримки малого підприємництва, а економічний – здійснює безпосередню підтримку малого підприємництва за допомогою спеціальних методів та інструментів. Ці два компоненти взаємодіють у процесі підтримки малого підприємництва, що й обумовлює необхідність розробки інституціонально-економічного механізму.

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Проект Закону України // w1.c1.rada.gov.ua.

2. *Андрейків Л.В.* Інституційне забезпечення державної політики у сфері розвитку малого бізнесу в Україні // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – №1 – С. 19–26.

3. *Бабанова Ю.В.* Інституціональний менеджмент в умовах інноваційної економіки: концептуальний підхід // innclub.info.

4. *Бистрякова Ю.І.* Економіко-інституціональне забезпечення еколого-орієнтованого розвитку регіонів: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». – К., 2008. – 23 с.

5. *Бутенко А.І.* Концептуальні засади ефективності інституціонального забезпечення підтримки промислового підприємництва. – Одеса: ВМВ, 2008. – 117 с.

6. *Валиєва О.В.* Інституціональні детермінанти інноваційного розвитку російських регіонів // www.econogus.org.

7. *Дрига С.Г.* Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: Монографія. – К.: ДКС центр, 2009. – 359 с.

8. *Заплатинський М.В.* Інституційна підтримка розвитку малого підприємництва в регіоні: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». – Львів, 2008. – 27 с.

9. *Інноваційний менеджмент / С.А. Кузнецова, Н.А. Кравченко, В.Д. Маркова, А.Т. Юсупова.* – М.: СО РАН, 2006. – 276 с.

10. *Истомин С.В.* Сравнительный анализ институционального и хозяйственного механизмов в трансформируемой экономике // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – №27. – С. 47–51.

11. *Іваницький О.О.* Господарський механізм у системі державного регулювання економіки // www.nbv.gov.ua.

12. *Меринова Л.И.* Институционально-экономическая составляющая механизма регулирования развития малого предпринимательства: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Економіка и управление народным хозяйством». – Ростов н/Д, 2005. – 29 с.

13. *Мищенко Д.А.* Характеристика державної економіко-інституційної підтримки підприємництва в аграрному секторі // www.nbv.gov.ua.

14. *Новиков Д.А.* Институциональное управление организационными системами. – М.: ИПУ РАН, 2004. – 68 с.

15. *Погожев В.В.* Государственная экономико-институциональная поддержка предпринимательства в аграрной сфере: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Економіка и управление народным хозяйством». – Ставрополь, 2006. – 21 с.

16. *Райта Ю.В.* Формування інституційного середовища підприємницької діяльності в Україні: Автореф. дис... канд. економ. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія та історія економічної думки». – Л., 2006. – 20 с.

17. Федоренко В.Г. Політична економія: підручник // pidruchniki.com.ua.
 18. Чернышова А.Н. Институционально-экономический механизм обеспечения конкурентоспособности малого предпринимательства на рынке бюджетных заказов // www.disscat.com.
 19. Davis, L., North, D. (1970). Institutional Change and American Economic Growth: A First Step Towards a Theory of Institutional Innovation. Journal of Economic History, 1: 142.
 20. Institutional support // www.newagepublishers.com.
 21. Intal, P.S. Jr. Improving Institutional Support to Small and Medium Enterprises // dirp4.pids.gov.ph.
 22. Klein, P.G. (1998). New Institutional Economics. July. P. 458.
 23. Micro and small enterprise development // www.ifad.org.
 24. Parameshwaran, K.P. Institutional support for small-scale rural processing enterprises: the case of India // www.fao.org.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
 ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
 E-mail: book@nam.kiev.ua
 тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Маркетинг: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка, д.е.н., проф. С.А. Єрохіна. – К.: Національна академія управління, 2011. – 632 с. Ціна без доставки – 140 грн.

Має гриф підручника від МОН України.

У підручнику в концентрованому вигляді викладено зміст усіх нормативних дисциплін по спеціальності «Маркетинг». По кожній з дисциплін базового курсу пропонуються контрольні питання, тести, глосарій і література.

Для викладачів, майбутніх бакалаврів і магістрів, аспірантів, маркетологів-практиків, наукових працівників, а також для всіх, хто цікавиться сучасними технологіями маркетингу.

Зміст

Розділ 1. Базовий маркетинг	Розділ 13. Інформаційний маркетинг
Розділ 2. Маркетинговий менеджмент	Розділ 14. Маркетинг у банку
Розділ 3. Маркетингові дослідження	Розділ 15. Маркетинг послуг
Розділ 4. Товарознавство	Розділ 16. Інформаційні технології в маркетингу
Розділ 5. Стандартизація і сертифікація продукції та послуг	Розділ 17. Міжнародний маркетинг
Розділ 6. Поведінка споживача	Розділ 18. Кон'юнктура світових товарних ринків
Розділ 7. Логістика	Розділ 19. Маркетингова цінова політика
Розділ 8. Маркетингова товарна політика	Розділ 20. Маркетингова політика комунікацій
Розділ 9. Товарна інноваційна політика	Розділ 21. Рекламний менеджмент
Розділ 10. Маркетингова політика розподілу	Розділ 22. Стратегічний маркетинг
Розділ 11. Інфраструктура товарного ринку	Розділ 23. Комерційна діяльність посередницьких організацій
Розділ 12. Промисловий маркетинг	Розділ 24. Маркетинг персоналу